

Studiecirkelbiblioteken – en viktig parentes i svensk bibliotekshistoria

Av Sigurd Möhlenbrock

Först några ord till förtydligande av rubriken på denna uppsats. Jag talar om en parentes, vilket hänger ihop med den relativt begränsade livslängd, som denna speciella bibliotekstyp hade – de första tillkom i början av 1910-talet och de sista avvecklades i slutet av 1960-talet. Jag kunde också ha använt en lika adekvat men kanske tydligare rubrik: Studiecirkelbibliotekens uppkomst, utveckling och avveckling.

Definition

Studiecirkelbibliotek kallades de bibliotek, som startades inom folk- rörelserna som en nödvändig förutsättning för den studieverksamhet, som i alltmer ökande omfattning kom till stånd inom folk- rörelserna själva. Anledningen härtill var ett djupt känt bildningsbehov bland medlemmarna såväl ur deras egen personliga intressesfär som med hänsyn till organisationernas behov av dugligt folk för att handha och utveckla det unga organisationsväsendet. Det skall alltså understrykas, att det här rörde sig om rena föreningsbibliotek utan samröre på organisationsplanet med det kommunala folkbiblioteksväsendet.

Sigurd Möhlenbrock, f.d. stadsbibliotekarie. Strandgatan 15, 440 65 Klädesholmen, Sverige.

Folkrörelsernas uppkomst

Vid mitten av 1800-talet var de ekonomiska och sociala förhållandena för huvudparten av befolkningen rent kaotiska. På landsbygden – och Sverige var ju alltjämt ett agrarland med tre fjärdedelar av befolkningen sysselsatta inom jordbruket – hade upprepade missväxtår lett till miserabla villkor för allt flera människor. Detta ledde bl.a. till en kraftig befolkningsutflyttning från landet, till en början främst till Danmark och Nordtyskland, så småningom i en allt stridare ström till USA. Det beräknas, att under tiden från 1850 till 1910 mer än en miljon svenskar emigrerade, främst till det stora landet i väster för att gå en högst osäker framtid till mötes.

Samtidigt åderläts landsbygdsbefolkningen av stora människomassor, som sökte sig till städerna för att söka sin utkomst inom den sedan 1870-talet starkt expanderande industrin.

Mot bakgrunden av så omvälvande händelser var det ju närmast naturligt, att människorna slöt sig samman för att så långt möjligt tillvarata gemensamma intressen. Så uppstod vad vi senare kommit att kalla folkrörelserna, först frikyrkorörelsen och nykterhetsrörelsen och mot slutet av 1800-talet den begynnande arbetarrörelsen. Samtliga kunde uppvisa gemensamma grunddrag, framför allt sociala sådana, och rekryterade sina medlemsskaror många gånger ur samma folkgrupper.

Nå, men folkbildningsbegreppet – hur kommer det in i bilden? I sin bok om idéer och utvecklingslinjer i studieförbundens verksamhet med titeln *För folket och genom folket*, Stockholm 1985, har Inge Johansson för arbetarrörelsens del sammanfattat bildningsbehovet sålunda:

»Den sociala oron slutligen, betingad av den ekonomiska liberalismen, de sociala vådorna av industrialismen, kapitalism och marknadsekonomi, samt den motrörelse som den socialistiska arbetarrörelsen skapade, gjorde det naturligt att betrakta studier och bildningsarbete som ett vapen för de stora, socialt eftersatta gruppernas frigörelse och likaberättigande med andra människor och för att bygga ett bättre, mera rättfärdigt samhälle. Det var i denna process, som folkbildningstanken växte fram.«

Föregångare till den moderna folkbildningsrörelsen

Redan vid mitten av 1800-talet startades s.k. bildningscirklar, dels inom den akademiska världen, dels av företrädare för hantverksföreningar. I båda fallen var målsättningen att på en liberal ideologisk grundsyn genom kunskap och bildning förändra det arbetande folkets villkor och lyfta det ur dess misär: man ville förädla och förnya människan intellektuellt och moraliskt.

Längre fram – på 1880-talet – kan man notera tillkomsten av de s.k. arbetarinstituten. Det första och mest kända hade startats år 1880 av folkbildningsentusiasten Anton Nyström. Det gällde Stockholms arbetarinstitut, som väl närmast kan karakteriseras som en mycket stor föreläsningförening.

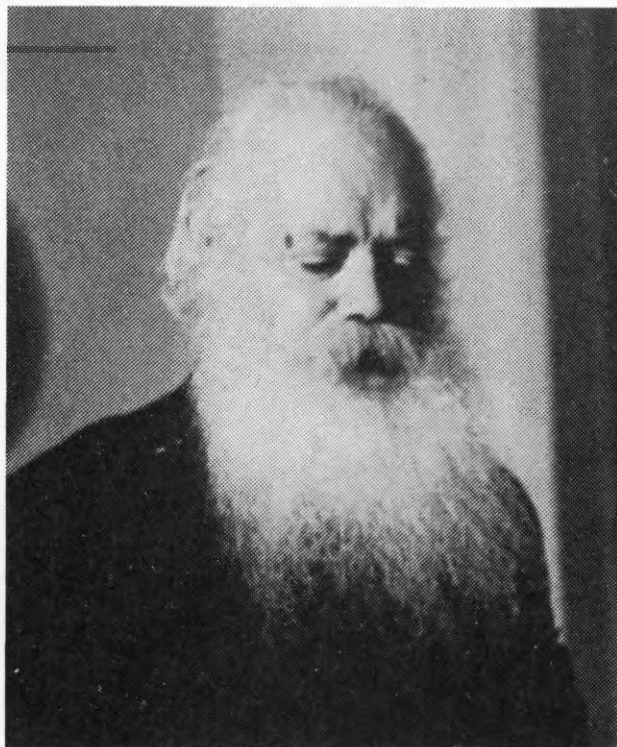
Den liberala folkbildningsrörelsen kom alltigenom uppifrån. Där trodde man sig kunna omvandla samhället och minska eller rent av undanröja klasskrankorna genom att »förädla» de människor i samhället, som inte erhållit »tillräcklig» utbildning.

De första tecknen på en folkrörelseinitierad bildningsverksamhet

Den första studiecirkeln lär ha startats inom nykterhetsrörelsen i Lund år 1902. Initiativtagaren, den entusiastiske folkbildningspionjären, lektorn och riksdagsmannen Oscar Olsson – »Olsson med skägget» gemenligen kallad – underströk folkrörelsesynen på den nya bildningsverksamhet, som nu var i vardande, i en bok, betitlad *Folkets bildningsarbete* och som utkom 1911, bl.a. med följande ord:

»För folkbildningsvännen – åtminstone om man förstår att folkbildningsarbetets kärna är massornas självbildningsarbete – borde det då ligga nära till hands att söka stöd för bildningsidén genom att förena den med de idéer, som redan visat sig kunna samla och sammanhålla folket i entusiastiskt arbete.»

Samme Oscar Olsson preciserade i en artikel i *Reformatorn*, Godtemplarordens tidning, 1902 sin syn på den nya studieformen studiecirkeln, som en sammansmältning av idéerna om läsecirklar, lånebibliotek och studiekurser med bl.a. följande fördelar: »En studiecirkel kan arbeta mycket bra utan en bestämd lärare, blott den har en driftig och duktig ledare» ... »Det myckna springandet på möten är onödigt.» Deltagarna skulle läsa och förbereda sig hemma. Kost-

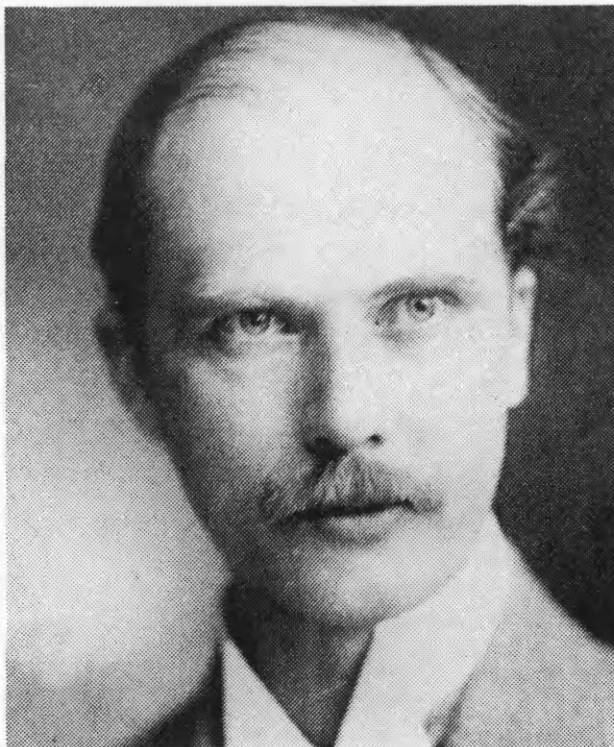
Studiecirkeln »uppfinnare» Oscar Olsson, legendarisk folkbildningsman verksam i IOGT. Foto: Arbetarrörelsens Arkiv och Bibliotek, Stockholm.

naderna slutligen kunde nedbringas till ett minimum. Dels fick man små eller inga kostnader för föreläsare och lärare, dels skulle böckerna cirkulera mellan deltagarna.

Rickard Sandler, ABF:s grundare, sedermera statsminister, utrikesminister och slutligen landshövding, anlade en mera ideologisk och samtidigt pragmatisk syn på studiecirkeln som arbetsform. I en artikel i tidskriften *Bokstugan* för år 1917 framhöll han, att en mekaniserad tidsålder föder föreställningar om mönsterstadgar och studieplaner, som säkert för till målet. Mot detta anför han, att det ges ingen annan väg till bildning än självbildning. Det är ingen säker väg men den är den enda. Och han konkluderar enfatiskt:

»Studiecirkeln är en arbetsform. Vad den blir och vad den duger till beror på det innehåll som gjutes i formen. Det innehållet kan inte komma utifrån. Studiecirkeln blir vad medlemmarna göra den till.

*Rickard Sandler,
grundare av ABF
1912, anlade en ideo-
logisk och samtidigt
pragmatisk syn på
studiecirkeln som ar-
betsform. Foto: Arbe-
tarrörelsens Arkiv
och Bibliotek, Stock-
holm.*

Sitt bästa kunna de endast göra i frihet. Ingen patenterad konstruktion, ingen bruksanvisning i världen kan göra mer än medlemmar-
nas eget fritt skapande intresse. Schablon är döden för bildnings-
arbetet.»

Det var studiecirkelnas bokförsörjningsproblem, som indirekt ledde till bildandet år 1912 av det första studieförbundet, Arbetarnas bildningsförbund (ABF).

Därmed låg det till på följande sätt. Regeringen hade i en proposition till 1912 års riksdag framlagt förslag till ändrade grunder för statligt stöd till biblioteksverksamheten. Sådant stöd hade alltsedan 1905 utgått till kommunala folkbibliotek. Nu utvidgades kretsen av statsunderstödda bibliotek till att också omfatta bibliotek, som var anslutna till hela landet omfattande riksförbund för studiecirkelar eller sammanslutningar med liknande syfte. Det stipulerades dock att

sådana riksförbund måste ha en viss storlek (minst 20.000 medlemmar), vilket ansågs garantera en viss stabilitet i verksamheten. Hur många studiecirkelbibliotek som helst i en kommun kunde få statsbidrag med högst 400 kronor per bibliotek. Till rikssammanslutningens hela biblioteksverksamhet kunde utgå statsunderstöd med lägst 3.000 och högst 15.000 kronor per år.

Förslaget hade varit kontroversiellt och tveksamma röster hade inte saknats, framför allt emedan förslaget ansågs kunna medföra en alltför stor spridning av biblioteksresurserna inom en och samma kommun. Men »gentemot de tveksamma rösterna hävdade emellertid propositionen, att huvudsaken ej finge vara att böcker funnes i biblioteken utan att de lästes, en sak varom man ifråga om studiecirkelbiblioteken kunde vara förvissad, vidare att studiecirkeln och dess bibliotek vore ett gott medel att skaffa ett på orten befintligt rikare utrustat folkbibliotek kunder, som ej längre kunde tillfredsställas genom studiecirkelbibliotekets små resurser, och slutligen att man borde tillvarata det tillskott av kraft, som är att hämta genom en förbindelse med de djupa ledens egna ansträngningar för samma syfte» (Knut Tynell, *Folkbiblioteken i Sverige*, Stockholm 1931).

Någon fullständig likställighet mellan de kommunala folkbiblioteken och studiecirkelbiblioteken var det emellertid inte tal om. För de förra utgick statsunderstödet i proportion till de samlade biblioteksutgifterna och med samma belopp som det lokala anslaget; för studiecirkelbiblioteken endast med hälften av det lokala anslaget till bokinköp, inbindning och tryckning av kataloger. I båda fallen skulle statsunderstödet utgå – inte kontant – utan i form av bundna böcker, valda ur en särskild katalog.

Som ett extra villkor gällde, att studieförbund eller liknande rikssammanslutning skulle kunna redovisa bokinköp under det gångna verksamhetsåret till ett sammanlagt belopp av minst 6.000 kronor.

De närmaste effekterna av 1912 års biblioteksreform

Visserligen hade man inom Godtemplarorden (IOGT) redan 1894 lagt grunden till en Godtemplarrörelsens egen studieorganisation, men ett studieförbund i mera modern mening tillkom först 1928. Inom studieförbundet hade ett stort antal studiecirkelbibliotek star-

tats och utvecklingen mot allt flera bibliotek fortsattes under 1930-talet. Andra studieförbund inom den samlade nykterhetsrörelsen hade tillkommit: Nationaltemplarordens (NTO, 1922) och Blåbandsrörelsens (SBF, 1909/10). Också landsbygdens organisationer fick sina egna studieförbund: Jordbrukarungdomens förbund (JUF) och Svenska landsbygdens studieförbund (SLS). Också på den kyrkliga fronten aktiverades och kanaliserades studieintresset med en rad studieförbund som resultat. Här kan nämnas Sveriges kyrkliga bildningsförbund (SKB) med tillkomståret 1930 och Frikyrkliga studieförbundet (FS) av år 1947.

En statistik kan få illustrera omfattningen av studiecirkelbibliotekens verksamhet under 1930- och 1940-talen:

Biblioteksverksamhet i sammanhang med studiecirkelarbete 1938/39 och 1946/47

	Antal bibliotek		Bokbestånd		Utlåning		Statsunderstöd	
	1938/39	1946/47	1938/39	1946/47	1938/39	1946/47	1938	1947
ABF	1.539	1.359	575.072	812.448	1.097.082	1.204.193	156.914	230.945
IOGT	1.662	1.561	787.707	859.662	756.570	785.933	94.122	100.733
JUF	305	291	50.965	74.926	59.752	74.031	14.468	14.592
NTO	619	591	141.352	178.941	128.429	154.996	19.121	25.380
SLS	578	702	39.356	130.549	83.119	199.890	23.312	75.804
SBF	257	223	63.370	76.074	47.097	49.839	8.240	11.530
SKB	554	116	63.927	70.756	44.194	41.483	10.814	8.477
	5.514	4.843	1.721.749	2.203.356	2.216.243	2.510.365	326.991	467.461

Allt som allt: en imponerande bild av studiecirkelbibliotekens verksamhet och deras utveckling under en tioårsperiod med ABF och IOGT i spetsen, men där också de övriga studieförbunden uppvisar en imponerande bredd. Sammanlagt c:a 5.000 studiecirkelbibliotek i verksamhet runt om i landet – i städer likaväl som på landsbygden.

Splittring av resurserna eller ej?

Dåtidens folkbibliotek, framför allt de s.k. sockenbiblioteken, var föga lämpade att tillgodose studiecirkelarnas speciella behov av litteratur. För det första fanns det inte kommunala folkbibliotek i alla kommuner – långt därifrån. Och där de fanns, hade de ofta alltför knappa resurser. Sammansättningen av bokbeståndet lämnade som

regel också mycket övrigt att önska och hade ofta en påtaglig dominans av religiös och moraliserande litteratur. Studiecirkelar med behov av tillgång till teoretisk socialistisk litteratur eller skönlitteratur av tidens radikala författare hade inte mycket att hämta i dåtidens folkbibliotek. Jonas Åkerstedt har i en avhandling vid litteraturhistoriska institutionen vid Uppsala universitet 1967 med titeln *Den litterate arbetaren* påtalat de principiellt betydelsefulla skiljaktiga bokurvalsprinciperna hos studiecirkelbiblioteken (i detta fall ABF-biblioteken) jämfört med hos folkbiblioteken.

I starkt koncentrat kan man påstå, att just bristerna hos dåtidens folkbibliotek gjorde det nödvändigt för folkbildningsorganisationerna att starta egna bibliotek.

Så här hette det exempelvis i det första cirkuläret från ABF-förbundet till de nystartade lokalavdelningarna, som i rask takt växte upp runt om i landet:

»De böcker, som inköpts för riksförbundets cirkelar, får under inga omständigheter skingras, då cirkeln avslutar sitt arbete för året. Samtliga böcker, oavsett om de äro inköpta för medlemsavgifter, lokala anslag eller riksförbundets medel, skola vid arbetsårets slut tillvaratagas av studieledaren och ställas i ett för allmänheten tillgängligt studiecirkelbibliotek.«

Obs! att inte bara studieförbundets medlemmar utan också en bredare allmänhet skulle få tillgång till boksamlingen.

Samtidigt var man från ABF:s sida på det klara med riskerna att alltför mycket splittra de bokliga resurserna. I samma cirkulär, som citerats ovan, rekommenderar man därför studiecirkelbiblioteken att sammanslå dessas bokbestånd med de ev. arbetarbibliotek, som kunde finnas på platsen. (Arbetarbiblioteken kan sägas ha varit föregångare till studiecirkelbiblioteken med en arbetarförening eller arbetarkommun som huvudman för biblioteksverksamheten. När de var som flest, uppgick antalet arbetarbibliotek till ett sjuttiototal. Stockholms arbetarbibliotek var det största och bäst fungerande av dem alla.)

De första studiecirkelbiblioteken var alltså en nödens uppfinning. De var genomgående till sin karaktär rena studiebibliotek med uppgift att i främsta rummet tillgodose cirkeldeltagarnas behov av för

sina studier nödvändig litteratur: politisk, facklig eller skönlitterär. Så småningom förändrades målsättningen och vidgades. Förutom funktionen av studiebibliotek kom studiecirkelbiblioteken alltmera att få en karaktär, som i mycket kom att likna folkbibliotekens. Nu skulle man nämligen både stödja cirkelarnas arbete och främja läsning och studier på egen hand.

I praktiken kom detta att medföra, att studiecirkelbiblioteken i många fall kom att sköta uppgifter, som egentligen skulle ha åvilat de kommunala biblioteken men som dessa av olika skäl inte klarade av – i varje fall inte fullt ut. Cirkelbiblioteken förlorade därmed alltmera sin ursprungliga karaktär av studiebibliotek. De blev i stället allmänna bibliotek, öppna inte bara för studieförbundens medlemmar utan för alla.

Hur man ur bibliotekshistorisk synpunkt såg på studiecirkelbibliotekens allmänna kulturinsats framgår av följande citat:

»ABF:s insats, som överhuvud utgör ett imponerande vittnesbörd om kulturella intressen och om organisationsförmåga hos Sveriges arbetare, har för biblioteksverksamhetens utveckling i landet varit av en mycket stor betydelse, som sträckt sig långt utöver de samhällslager, som dess verksamhet i första hand avsett att tillgodose« (Knut Tynell, *Folkbiblioteken i Sverige*, Stockholm 1931).

Samhällets uppskattning av studiecirkelbibliotekens insats tog sig så småningom bl.a. uttryck däri, att man rättade till de missförhållanden, som innebar, att det statliga stödet till dessa bibliotek utgick med väsentligt lägre belopp än till folkbiblioteken. I 1930 års biblioteksreform kom de båda bibliotekstyperna att jämföras ur statsbidragssynpunkt.

I och med den förändrade inriktningen av studiecirkelbibliotekens verksamhet var det inte så underligt att man mer och mer kom att ifrågasätta om inte systemet med flera studiecirkelbibliotek, tillhöriga olika studieförbund, i en och samma kommun tillsammans med det kommunala folkbiblioteket och med bokbestånd, som alltmer kom att bli identiska, ändå innebar ett oförsvarligt slöseri med allmänna medel.

Gunnar Hirdman, ABF:s första studierektor och verksam som sådan fram till 1952, var självlärd folkbildningsentusiast och stridbar förespråkare av folkbildningsidealerna inom arbetarrörelsen. Foto: Arbetarrörelsens Arkiv och Bibliotek, Stockholm.

Tendenser mot en avveckling av studiecirkelbiblioteken

Det är symptomatiskt, att på samma sätt som initiativet till startande av särskilda studiebibliotek i folkbildningsarbetets tjänst hade kommit underifrån – från folkrörelserna själva – och inte som en följd av påbud uppifrån – från statsmakterna eller någon annan central instans – så kom de första signalerna om en ev. avveckling från samma håll – från folkrörelserna.

Som tidigare framhållits, hade ABF som det första studieförbundet i landet gått i bräschen för upprättande av studiecirkelbibliotek. Det var också ABF, som först aktualiserade tanken på en avveckling. Redan vid mitten av 1930-talet togs där ett principbeslut i denna riktning. En starkt pådrivande kraft bakom detta beslut var utan tvivel ABF:s legendariska studierektor Gunnar Hirdman, som i flera artiklar i ABF:s tidning tog upp problemet.

Så här efteråt, när man försöker analysera händelseförloppet, kan man urskilja bl.a. följande skäl till det ställningstagande, som studieförbunden så småningom gjorde (alla studieförbund var inte lika tidigt ute som ABF):

- 1930-talets ekonomiska knapphet för folkbildningsarbetet;
- den förbättrade service, som de expanderande folkbiblioteken kunde erbjuda folkbildningsarbetet;
- uppfattningen att biblioteksverksamheten var en samhällets, icke föreningslivets uppgift;
- tillkomsten av ett för studiecirkelarna speciellt tillrättat studie-material, som i sin tur ledde till en övergång till korrespondensstudier, genom exempelvis den folkrörelseägda Brevskolan.

Det var emellertid först genom konkreta förslag i frågan från några statliga utredningar (1944 års folkbildningsutredning och 1946 års folkbibliotekssakkunniga), som frågan om studiecirkelbibliotekens framtid fick sin slutliga lösning.

1946 hade den svenska regeringen tillsatt en utredning med uppgift att kritiskt granska det svenska folkbiblioteksväsendet och framlägga konkreta förslag till förbättringar i detsamma. Vi – jag var utredningens sekreterare – gjorde också så efter direktiven, men våra förslag – hur långsyftande de än var – hamnade med några få undantag i finansministerns skrivbordslåda för att inte vålla problem i den statliga, ekonomiskt betingade kulturpolitiken. Två förslag aktualiserades dock tämligen omgående. Det första gällde inrättandet av Bibliotekstjänst – ett rationaliseringsföretag, som kunde komma att spara stora allmänna medel. Det andra, som också krasst materiellt sett skulle spara skattepengar, innebar en successiv avveckling av de statliga bidragen till studiecirkelbiblioteken.

I det betänkande, som folkbibliotekssakkunniga framlade 1949 (SOU 1949:28) framhölls beträffande studiecirkelbiblioteken bl.a.: »Som tidigare framhållits, har studiecirkelbiblioteken gjort en genomgripande insats i svenskt biblioteksväsen. De har som direkta studiebibliotek kraftigt understött cirklarnas arbete. Men deras betydelse har inte begränsats till detta. De har nått ut i vidare kretsar och verksamt bidragit till att tillfredsställa också ett mera allmänt läsintrasse. Inte minst har detta varit fallet på landsbygden, där stu-

diecirkelbiblioteken i många fall gått i spetsen för den lokala biblioteksrörelsen. Flera av landets stadsbibliotek leder sitt ursprung tillbaka till olika slag av studiecirkelbibliotek.»

Efter att på detta sätt ha gett studiecirkelbiblioteken sin honnör övergår folkbibliotekssakkunniga till att beklaga att utvecklingen lett till »en icke önskvärd splittring av biblioteksväsendet och en misshushållning med tillgängliga bokliga och ekonomiska resurser.» Och man kommer med ett konkret förslag om den kommande utvecklingen:

»Genom att i varje kommun skapas folkbibliotek med tillräckliga resurser för att kunna tillgodose bildningsarbetets behov kommer utgångsläget för en diskussion om studiecirkelbibliotekens berättigande att helt förändras. Redan genom de ökade anslagen åt centralbiblioteken har studiecirkelarnas bokförsörjning underlättats, men en allmän upprustning av det kommunala biblioteksväsendet kommer givetvis ytterligare att förbättra läget.»

Efter denna apologia pro vita sua kommer utredningen med sitt konkreta förslag: »Under sådana förhållanden kan man ifrågasätta, om inte tiden är mogen för en avveckling av studiecirkelbibliotekens verksamhet.» Och så konkretiserar man sig ytterligare:

»Vi föreslår i enlighet härmed, att anslagen till studiecirkelbiblioteken successivt minskas för att helt försvinna efter en 10-årsperiod eller vid den tidigare tidpunkt, då den kommunala biblioteksverksamheten kan beräknas vara i stort sett färdigbyggd.»

När utredningen kommit så långt och avskaffat studiecirkelbiblioteken tycks man emellertid ha drabbats av något slag av dåligt samvete och därför föreslår man fortsättningsvis:

»En avveckling av studiecirkelbibliotekens verksamhet enligt ovanstående förslag förutsätter, att man skapar garantier för att de kommunala biblioteken verkligen allsidigt tillgodoser behovet av litteratur.» Med hänsyn till de ständigt pågående debatterna inom Sveriges allmänna biblioteksörening (SAB) om relationerna och (det befintliga eller obefintliga) samarbetet mellan folkbiblioteken och folkbildningsorganisationerna var ett sådant memorandum inte helt ur vägen. Och därvidlag pekar man på önskvärdheten att de kommunala biblioteken medverkar till att förse studiehem och stu-

dielokaler i allmänhet med handboksamlingar till tjänst i studiearbetet.

Enligt svensk statsrättslig praxis gick så förslaget ut på remiss till ett stort antal instanser med möjlighet att yttra sig över detsamma. Den starkaste kritiken kommer inte helt oväntat från folkbildningshåll med IOGT:s studieförbund som den kraftigaste vedersakaren – och detta trots att studieförbundets studierektor Justus Elgeskog hade anslagit helt annorlunda tongångar:

»Det kan förefalla, som detta skulle innebära en förlust för de folkliga föreningarna. De får lämna ifrån sig sina bibliotek. I själva verket blir det en vinst. I stället för ett gammalt, ofta kanske utläst och sönderläst bibliotek kan föreningen få en alldeles ny uppsättning. Och i stället för att den erforderliga studielitteraturen av föreningens studiecirklar endast med knapp nöd kunnat anskaffas, kan sådan utan nämnvärd kostnad erhållas i vilket ämne det än må vara. Bokförsörjningen i de folkliga föreningarna blir på detta sätt bättre tillgodosedd än tidigare.» (*Folkrörelsernas studiehandbok*. Stockholm 1944).

Så här efteråt kan man väl konstatera att de kommunala biblioteken dåligt levde upp till rekommendationen att förse studiehem och liknande lokaler med handboksamlingar. Samarbetsformerna mellan svenska folkbibliotek och landets folkbildningsorganisationer lämnar också alltjämt mycket övrigt att önska.

I början av 1950-talet fick studiecirkelbiblioteken en chans att göra en ny insats till det kommunala folkbiblioteksväsendets fromma. 1952 hade Sverige begåvats med en kommunindelningsreform, som i runda tal reducerade antalet kommuner från c:a 3.000 till c:a 1.000. Det gällde att i den första stora reformen efter tillkomsten av landets första kommunallagar (1862) ändra på antalet kommuner, så att de kvarvarande – eller nybildade – blev ekonomiskt bärkraftiga nog för att kunna förverkliga de reformer ifråga om sjukvård, ålderdomsvård, skolväsen m.m. som hade beslutats av statsmakterna.

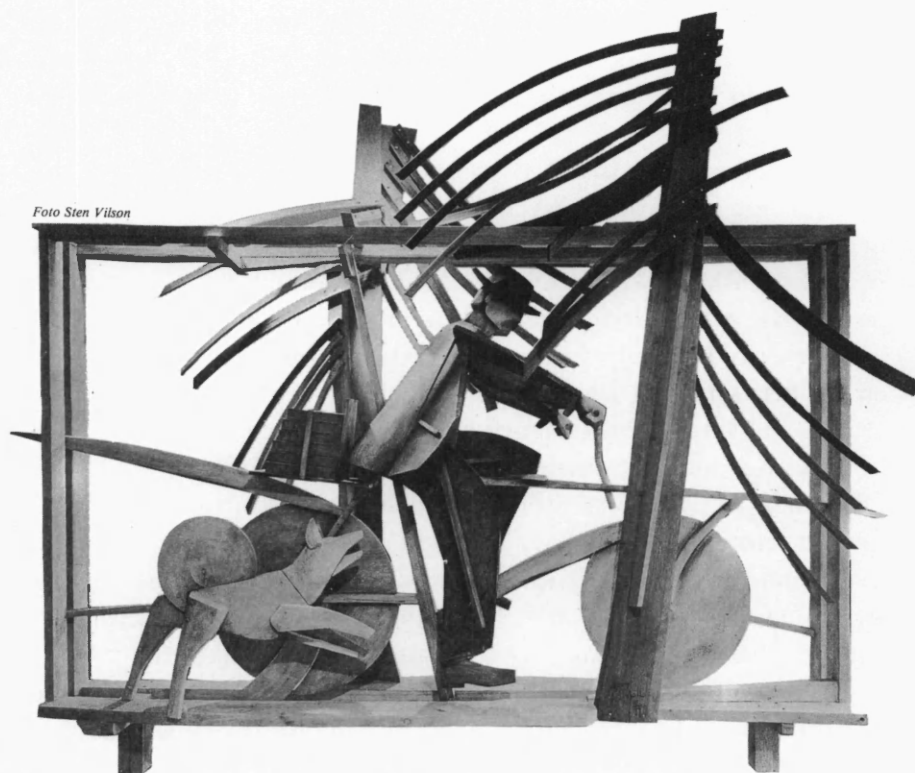
Till de kommunala institutioner, som på de flesta håll stod inför en fullständig omorganisation, hörde folkbiblioteken. I de nya stor kommunerna med ofta långa avstånd till centralorten måste man decentralisera verksamheten i form av ett antal större eller mindre

filialbibliotek. Här kom de tidigare studiecirkelbiblioteken väl till pass. Inte nog med att biblioteksförvaltningen i de nya storkommunerna utan kostnad fick övertaga studiecirkelbibliotekens bokbestånd (som i slutet av 1940-talet uppgick till sammanlagt c:a 4 mill. band). Dessutom kunde man ställa upp med lokaler (och ofta personal), som var välbekanta för invånarna i den nya kommundelen.

In summa:

De svenska studiecirkelbiblioteken har enligt min mening fullföljt en kulturhistorisk insats som mer än väl berättigar till titeln på denna uppsats:

Studiecirkelbiblioteken – en betydelsefull parentes i svensk bibliotekshistoria.

Konstnären Lenny Clarhäll har träffat mycket rätt med sin staty Folkbildaren.

LITTERATUR

- Andersson, Bo: Folkbildning i perspektiv. Stockholm 1980.
Heffler, Hugo: Arbetarnas bildningsförbund 1912-1962. Stockholm 1963.
Johansson, Inge: Ej brödet blott. Stockholm 1983.
Johansson, Inge: För folket och genom folket. Stockholm 1985.
Leander, Sigfrid: Folkbildning och folkföreläsningar. Stockholm 1978.
Möhlenbrock, Sigurd: ABF och biblioteken. Stockholm 1981.
Möhlenbrock, Sigurd: Från mörkret stiga vi mot ljuset. Stockholm 1985.
Möhlenbrock, Sigurd: Spegling i en skärva. Stockholm 1983.